

Arkeologisk förundersökning

ALFVÉNGÅRDEN

inför utbyggnad av brygga vid blästbrukslämning L2001:9836 i
Leksand socken och kommun, Dalarnas län
2022

Arkivrapport dnr 27/22

Lee Widegren Lundin

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY

Fastighetskartan: © Lantmäteriet.

Terrängkartan: Lantmäteriet (CC0)

Dalarnas museum, Falun, 2022

Sammanfattning

Dalarnas museum har genomfört en arkeologisk förundersökning vid Alfvéngården Tibble, Leksands kommun, Dalarna. Anledningen till förundersökningen var att det fanns en registrerad blästbrukslämning (L2001:9836) bestående av en slaggförekomst med osäker utbredning vid älven. Slagg påträffades vid undersökningen men utgjorde del av utfyllnadsmassor flyttade från en annan plats. Inga övriga spår av järnframställning påträffades. Slaggen tolkades komma från någon järnframställningsplats i närområdet. I kulturmiljöregistret (KMR) har lämning L2001:9836 registrerats om till lämningstyp *fyndplats* med den antikvariska bedömningen *övrig kulturhistorisk lämning*. En ytterligare anledning till förundersökningen var att två flatmarksgravar (L2001:9834 och L2001:9835) påträffats vid byggnationen av Alfvéngårdens bostadshus år 1944. De gravarna har möjligtvis utgjort en del av ett större gravfält. Inga spår av ytterligare gravar påträffades.

Inledning

I mitten av juni 2022 genomförde Dalarnas museum en arkeologisk förundersökning på Alfvéngårdens tomt i Tibble, Leksands socken och kommun, se bilaga 1. Anledningen var att Kungl. Musikaliska Akademien planerade att bygga om och bygga ut en befintlig brygga till en scen, anlägga åhörarplatser i sluttningen mot vattnet samt anlägga en väg för tillgänglighet till bryggan. På en annan del av tomten skulle ett garage byggas om till café. I östra delen av tomten skulle även parkeringsplatser anläggas. Beslut fattades av länsstyrelsen i Dalarnas län, dnr 431-21871-2021. Beställare var Kungl. Musikaliska Akademien.

Antikvarisk bakgrund

Tibble anses vara en av Leksands äldsta byar och byn omnämns i handlingar från 1300-talet (Andersson 1983: 132). Vid vattnet nedanför en sluttning från Alfvéngårdens tomt fanns en registrerad blästbrukslämning (L2001:9836) bestående av slaggförekomst med osäker utbredning, figur 4 bilaga 1. När bostadshuset byggdes år 1944 påträffades två flatmarksgravar (L2001:9834 och L2001:9835), varav en skelettgrav. Gravarna skulle kunna utgöra en del av ett större, numera bortodlat, gravfält. Skelettet var orienterat i V-Ö och fynden bestående av bland annat skafthålsyx, knivar, benkammar och pilspetsar indikerade en datering till 1000-talet (Andersson 1983: 132).

Syfte

Förundersökningens syfte var att fastställa och dokumentera fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt ta tillvara fornfynd. Resultaten skulle kunna användas för den fortsatta hanteringen av ärendet.

Metod och genomförande

Västra delen av undersökningsområdet låg till stor del i en västsluttning mot Österdalälven. Östra delen av undersökningsområdet bestod av plan men svagt sluttande tomt med gräsmatta och åkermark.

Schakten grävdes skiktvis ned till orörd, naturlig mark med hjälp av en grävmaskin utrustad med planskopa. Provgropar grävdes för hand med spade ned till naturlig mark där det var möjligt. Schakten och provgroparnas innehåll dokumenterades skriftligt och mättes in med RTK. Schakten och ett urval provgropar fotograferades.

Eftersom sluttningen i västra delen var för brant för att köra nedför med grävmaskin grävdes provgropar i det området, se figur 2, bilaga 3. Där slagg påträffades förtätades antalet provgropar. Ett par provgropar grävdes söder om bostadshuset och härbret. I undersökningsområdets sydvästra del var det väldigt brant med mycket träd så inga schakt eller provgropar grävdes där. Det området gick över för att se om det fanns spår av fornyfynd i markytan. Där det inte fanns växtlighet kontrollerades även strandplanet och strandbotten okulärt.

Resultat

Sjutton schakt och tjugo provgropar grävdes, de beskrivs i detalj i bilaga 2. För spridning se planer i bilaga 1.

En anläggning (A1) påträffades i schakt 9 som utgjordes av en tunn diffus kolfläck. I provgrop 3, 4 och 9 fanns mer riklig mängd sentida material i form av tegel, porslin, glas, skumplast, järnrör, järnspik, frigolit, med mera. I provgrop 4, 11, 12, 16, 17, 18 påträffades glasaktig slagg. Slaggen förekom på olika nivåer i ett brungrått matjordliknande skikt ovanpå den naturliga marken. Mer sentida material fanns i samma lager. Inga anläggningar eller slagglager kunde identifieras.

I undersökningsområdets sydvästra del kunde det iakttas mycket utkastat material i markytan i form av bland annat tegel och takpannekross. Inget slagg kunde observeras på strandplanet och strandbotten, men sentida material som trasigt porslin, glas och tegel fanns. Inga fynd tillvaratogs. Inga spår av ytterligare gravar påträffades.

Slutsatser och utvärdering

Slaggförekomsten tolkades ha tillkommit i samband med att man i senare tid har skapat en artificiellt mjukare sluttning nedanför tomten genom att fylla ut erosionshaket vid älven med material hämtat från en annan plats. Vid jämförelse av terrängen på terrängskuggningskartor var sluttningen mycket mjukare än någon annanstans vid älven i omgivningen runtomkring, där erosionshaket syntes mycket tydligt. Slaggen har sannolikt kommit från en järnframställningsplats i närområdet. Inga övriga spår som skulle kunna indikera järnframställning påträffades, som exempelvis kol, bränd silt eller rostjord. I kulturmiljöregistret har därför lämning L2001:9836 klassats om till lämningstyp *fyndplats* med den

antikvariska bedömningen *övrig kulturhistorisk lämning* då slaggförekomsten har tolkats förekomma i ett sekundärt läge.

Dalarnas museum förordar inga ytterligare antikvariska insatser inom ramen för det aktuella arbetsföretaget. Området bör fortsatt bevakas med hänsyn till att flatmarksgravarna (L2001:9834 och L2001:9835) kan ha varit del av ett större gravfält.

Referenser

Andersson, R. 1983. *Byar och fäbodan i Leksands kommun*. Kulturhistorisk miljöanalys. Dalarnas museums serie av rapporter: 13.

Arkiv

KMR, Fornsök, <https://app.raa.se/open/fornsok/>

Tekniska och administrativa uppgifter

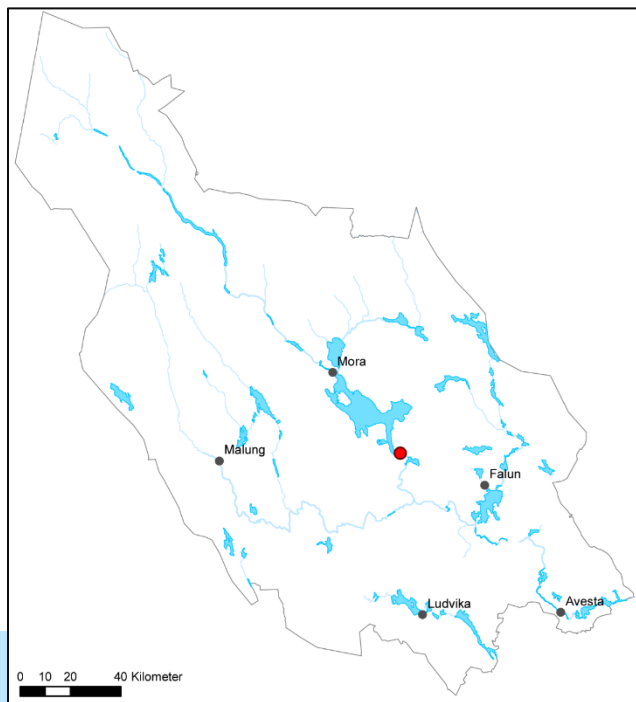
Länsstyrelsens diarienummer:	431-21871-2021
Fornreg, uppdragsnummer:	202200692
Socken:	Leksand
Fornreg, lämningsnummer:	L2001:9836
Fastighet:	Tibble 56:9
Koordinater, mitten:	N 501626
(SWEREF99 TM)	E 6732048
Höjd (RH 2000):	162,5–175,2 m.ö.h.
Inmätning:	RTK
Utförandetid:	2022-06-13 – 2022-06-15
Undersökt yta:	148 kvadratmeter
DM projektnummer:	1815
DM diarienummer:	27/22
DM foto accessionsnr:	DM ARK1815
Arkeologisk personal:	Greger Bennström, Lee Widegren Lundin
Projektansvarig:	David Fahlberg, Lee Widegren Lundin (bitr.)

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

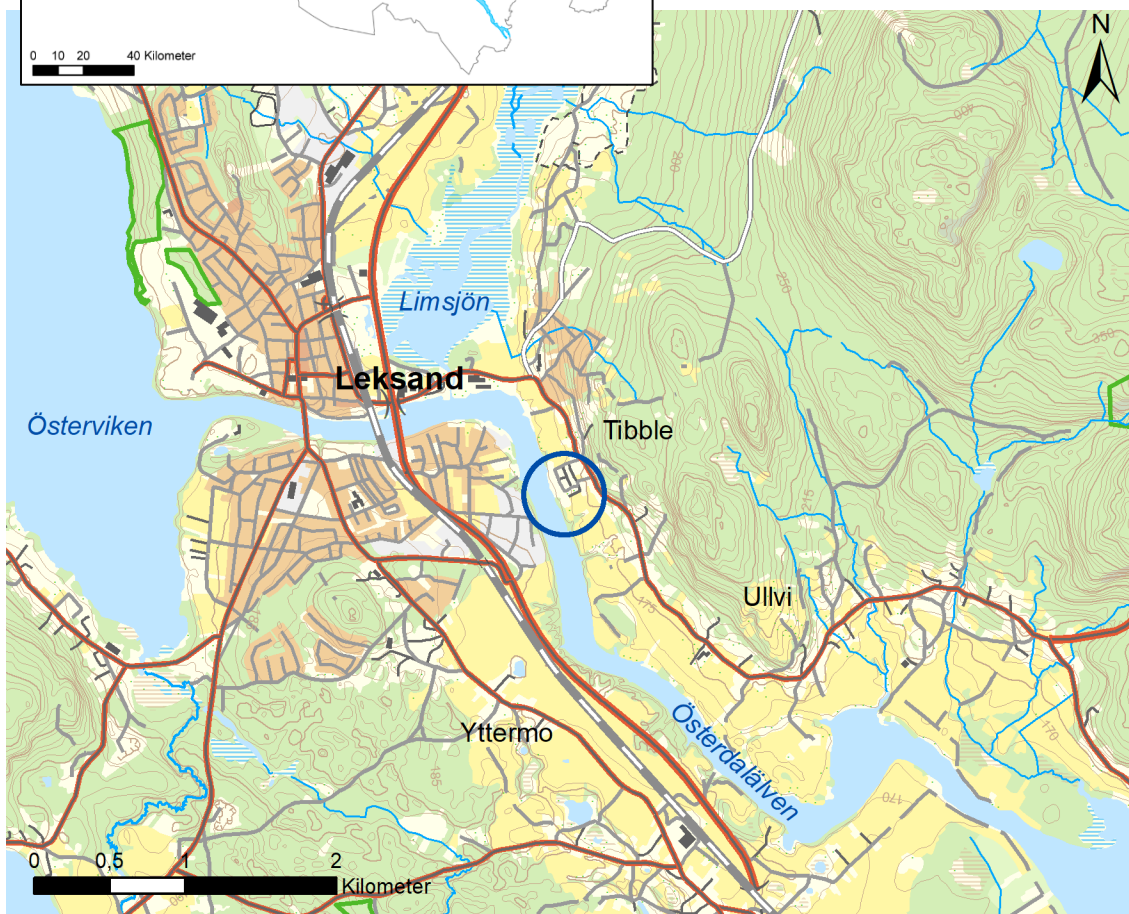
Bilagor

1. Kartor/planer
2. Schakt och provgropar
3. Foton

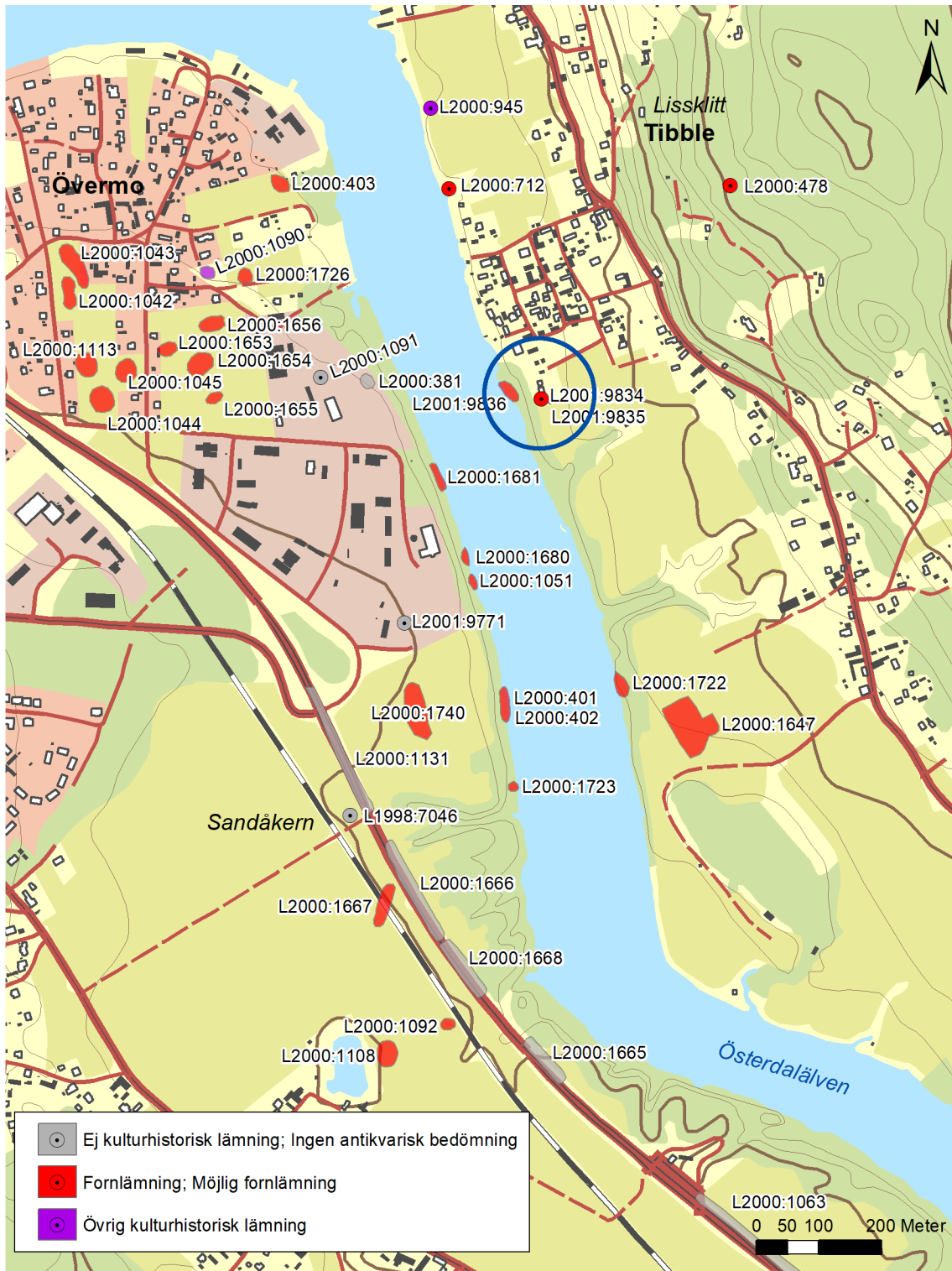
Bilaga 1 Kartor

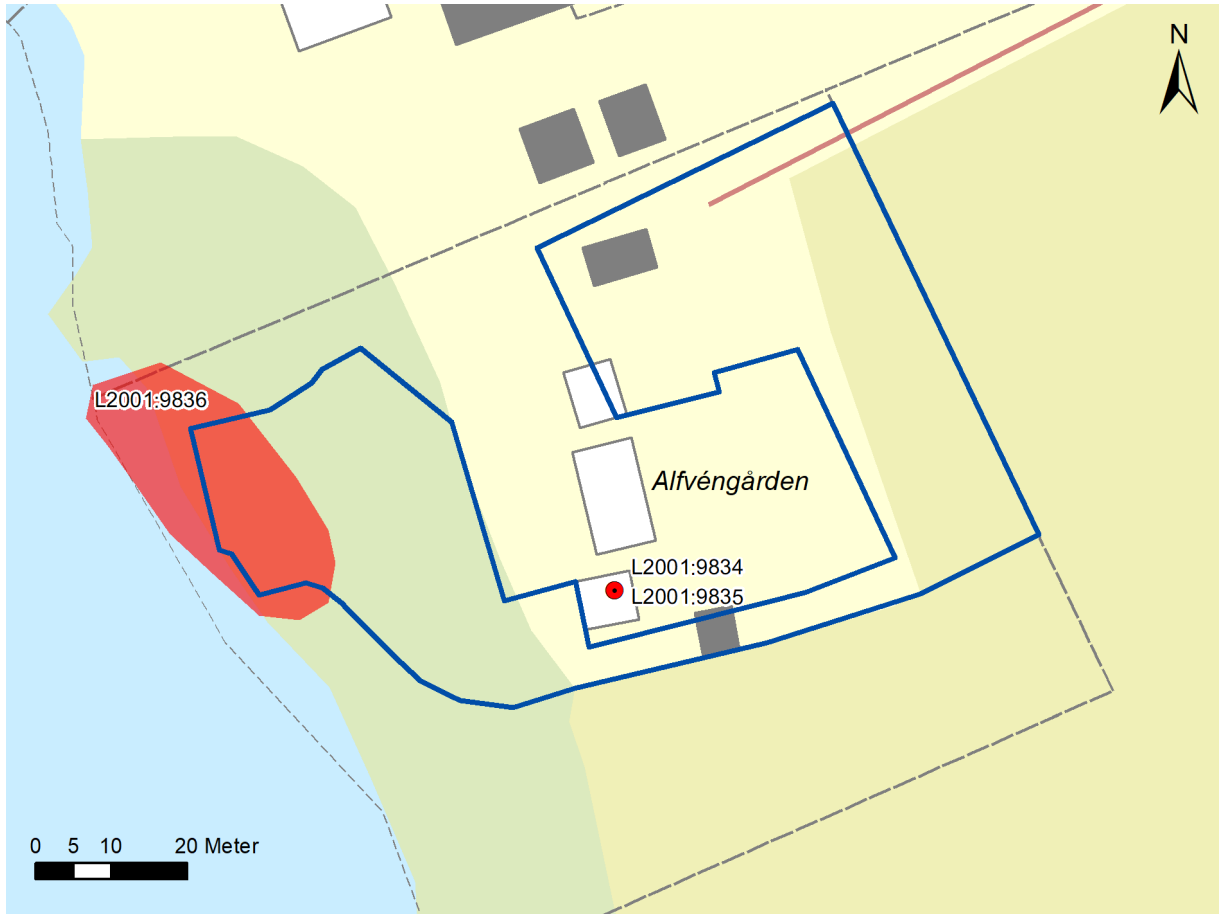
Figur 1: Karta över Dalarna med platsen för undersökningen markerad med röd prick.

Figur 2: Utdrag ur terrängkartan med platsen för undersökningen markerad med blå cirkel. Skala 1:50 000.

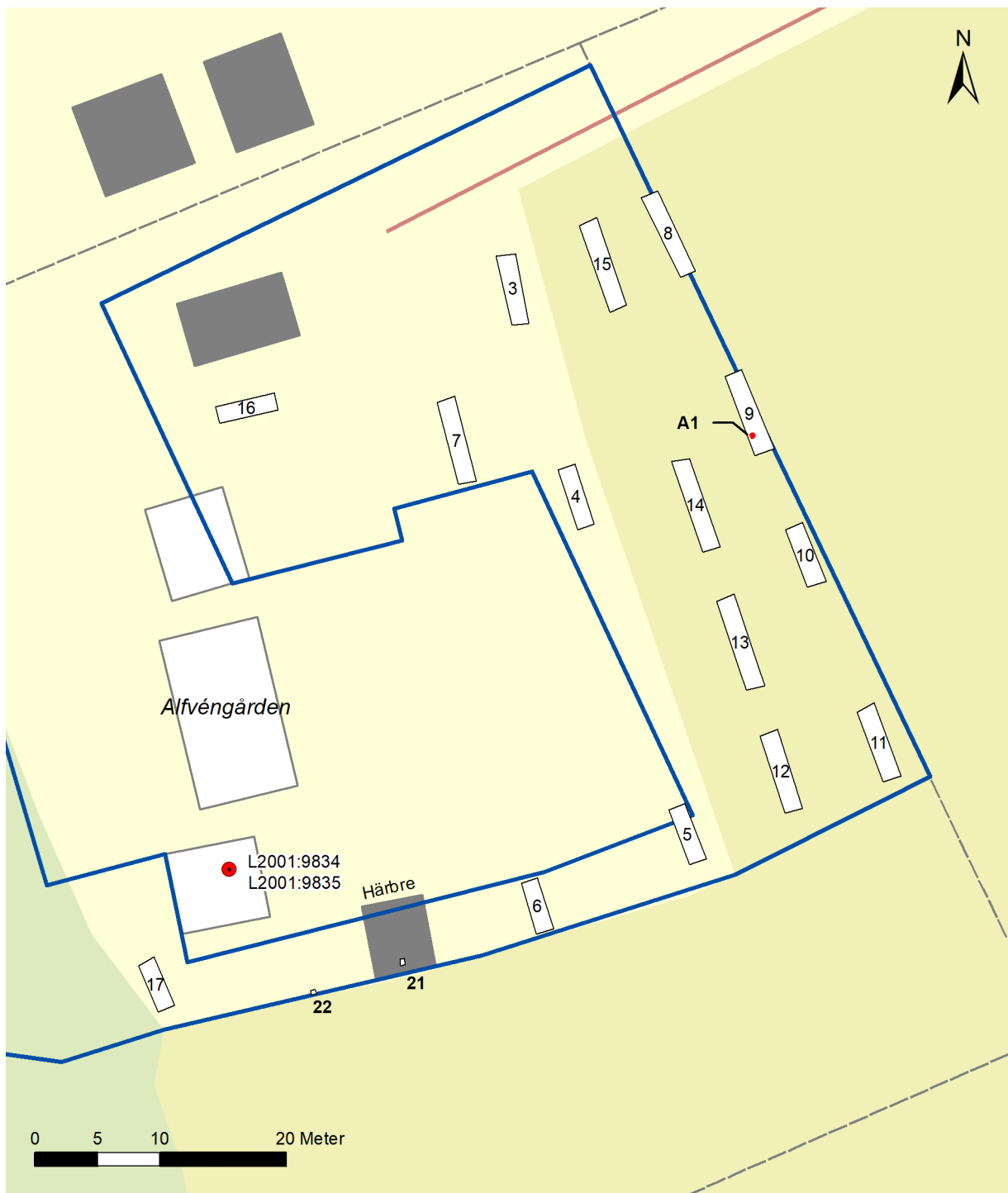

Figur 3: Utdrag ur fastighetskartan med platsen för undersökningen markerad med blå cirkel. Lämningar ur KMR markerade i rött, lila och grått. Skala 1:10 000.

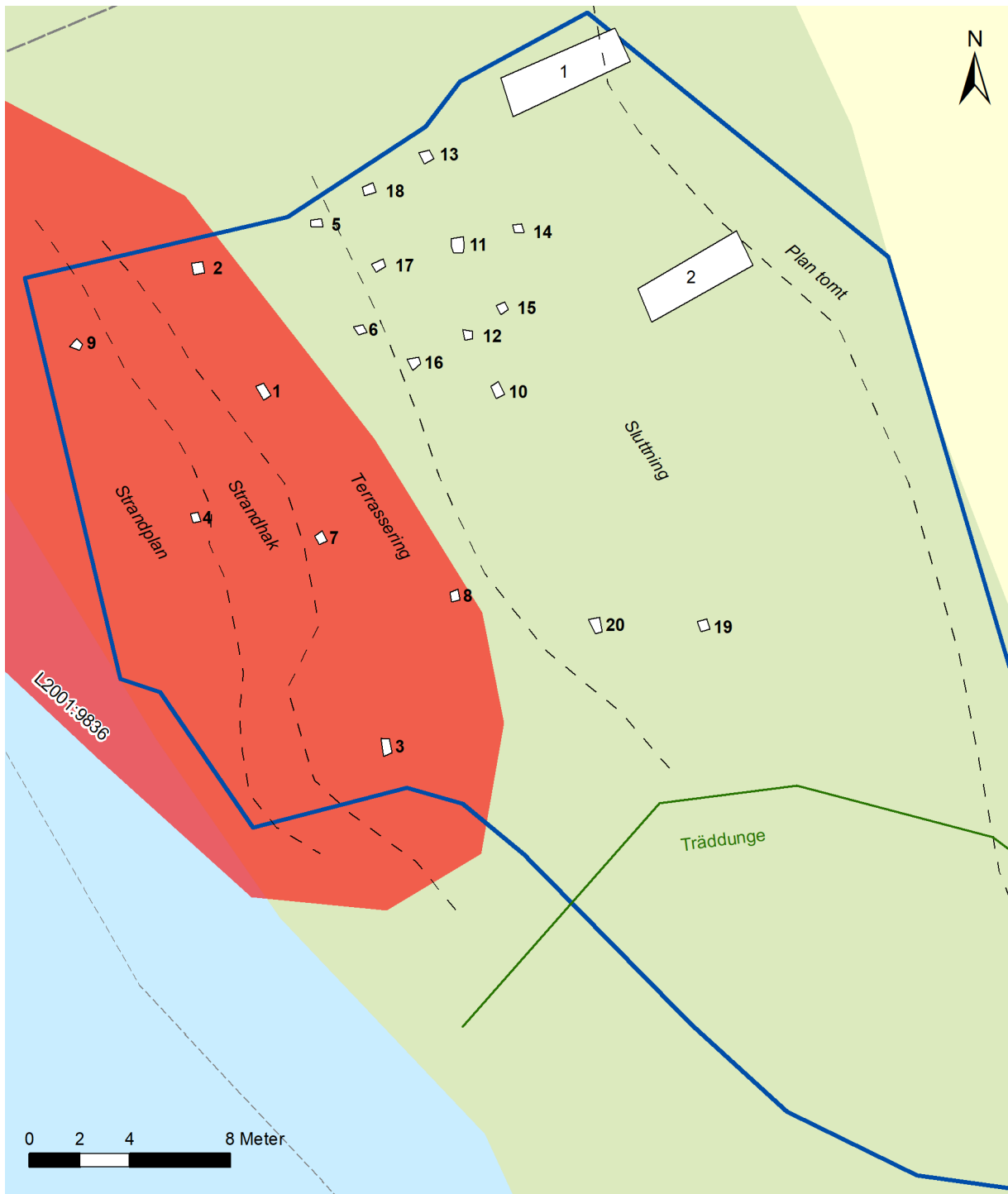

Figur 4: Utdrag ur fastighetskartan med undersökningsområdet markerat med blått. Lämningsur KMR markerade i rött. Skala 1:1000.

Figur 5: Utdrag ur fastighetskartan med östra delen av undersökningsområdet markerat med blått. Fornlämningar ur KMR och påträffade anläggningar markerat med rött. Skala 1:500.

Figur 6: Utdrag ur fastighetskartan med västra delen av undersökningsområdet markerat med blått. Fornlämningar ur KMR markerat med rött. Skala 1:250.

Bilaga 2 Schakt och provgropar

Schakt

Schakt 1

5x1,4 m (SV-NÖ) 0,25–0,4 m dj.
Sluttning mot V. Överst 0,25–0,35 m tj brun till svartbrun matjord med inslag av enstaka kolbitar. Botten bestod av gråbeige naturlig siltig sand/mo med orange fläckar. Rikligt med små rötter i matjord och botten.

Schakt 2

4,6 x1,4 m (SV-NÖ) 0,3–0,5 m dj.
Sluttning mot V. Överst 0,3–min 0,5 m tj matjord. I Ö halvan grävt för dagvatten/dränering. Naturlig mark verkar komma ca 0,6 m under markyta. Botten som i schakt 1.

Schakt 3

5,6 x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,6 m dj.
Gräsmatta intill åker. Överst 0,25 m tj lucker brun matjord med mycket rötter fr björk 2 m bort. Därunder 0,35 m tj kompakt brun matjord med lite inslag av tegelkross och små kolfragment. Infiltrerat mot botten. Botten gråbeige-grå siltig sand/mo med orange fläckar. Naturlig mark.

Schakt 4

5x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,5 m dj. Gräsmatta intill åker. Överst 0,25 m lucker brun matjord. Därunder 0,25 m kompakt brun matjord m enstaka kolfläckar. Botten som schakt 3.

Schakt 5

4,8x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,35–0,4 m dj. I övrigt som schakt 4.

Schakt 6

4,2x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,3–0,35 m dj. I övrigt som schakt 4 med 0,15 lucker matjord och 0,15 kompaktare matjord.

Schakt 7

6,9x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,4 m dj. Överst 0,2 m lucker matjord ovanpå 0,2 m kompakt matjord. I botten som tidigare schakt med mer försänkningar fyllda med matjord inkl. plogspår (upp till 0,1 m djupa). Bara diffusa former och oregelbundna bottnar på de ojämnheter som ej var säkra plogspår.

Schakt 8

7x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,5–0,65 m dj.
Överst 0,3 m brun matjord, mer luckert mot toppen, därunder 0,2 m mer kompakt matjord sen 0,05 m infiltrerat matjord mot botten. I botten orange till gråbeige siltig sand/fin sand. Plogspår och djurgångar synliga. Matjorden var någon dm tunnare i S halvan. Mycket rent matjordslager utan tegelkross och dyl.

Schakt 9

6,8x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,45 m dj. Överst 0,25 m brun matjord, lucker ovanpå 0,1 m brun kompakt matjord. I S änden kolfläckar i botten av matjorden. I botten som schakt 8 men Ö halvan mest gråbeige och V halvan orange. Innehöll en anläggning:
A1 – Kolfläck
Oval 0,53x0,5 m st (NÖ-SV). Fläck med fyllning av silt blandad med matjord och inslag av kol och sot. Snittat (N-S) Ö delen undersökt. 0,06 m dj. Fläck profil.

Schakt 10

5x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,65 m dj. Överst 0,25–0,3 m brun matjord, plogspår ca 0,05 m i botten ned i underliggande skikt av 0,2–0,25 m brungrå matjord, inslag av enstaka kolfläckar. Därunder 0,1 m ljusare brungrå silt med inslag av kolfläckar. Botten av ljus beigegrå och orange fin sand/silt.

Schakt 11

6,2x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,3 m dj. Överst 0,25–0,3 m brun matjord. I botten mycket kompakt ljust beigegrå lerig silt. I N änden mindre koncentration av kol, diffus. Plogspår i hela schaktet Ö-V riktning. Ledningsdike i S änden fylld med brun matjord ca 1 m br.

Schakt 12

6,6x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,5–0,6 m dj. Överst 0,3 m brun matjord ovanpå 0,1–0,2 m brungrå kompakt matjord med inslag av små enstaka kolfragment. Botten av orange till beigegrå siltig sand/fin sand. Plogspår synliga i botten ca N-S riktning.

Schakt 13

7,7x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,4 m dj. Överst 0,25 m brun lucker matjord ovanpå 0,15 m brun matjord, kompakt med enstaka diffusa kolfläckar. Botten som sch. 12 med flera djurgångar och enstaka diffusa kolfläckar.

Schakt 14

7,4x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,35 m dj. Överst 0,35 m brun matjord, infiltrerad mot botten. Botten av orange siltig sand/fin sand med matjordsfylld plogfåra med djurgångar.

Schakt 15

7,4 x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,6–0,7 m dj. Överst 0,35 m brun lucker matjord ovanpå 0,2 m brun kompakt matjord. Därunder 0,1 m gråbrun matjord m lite kolfragment. I botten orange och bitvis gråbeige siltig sand/fin sand. Enstaka diffusa små kolfläckar.

Schakt 16

4,7 x1,4 m (VSV-ÖNÖ) 0,35 m dj. Grusplan vid garage. Överst 0,15–0,25 m utfyllnad/bärlager av fint grus och fint grus blandat med matjord, småsten och silt. I botten orangebeige silt.

Schakt 17

4,1 x1,4 m (NNV-SSÖ) 0,55–0,65 m dj. Innehöll omgrävd silt och matjord med inslag av småsten 0,2–0,05 m och enstaka större 0,3 m tegelflis. Frigolitbitar i botten. Ej grävt till naturlig mark.

Provgropar

Provgrop 1

0,6x0,35 m (NV-SÖ) 0,35 m dj. Läge på mindre terrass mellan strand och sluttning. Överst 0,1 m grästorv och lucker matjord på 0,25 m ljusbrun lerig jord. I botten beige lerig lite sandig silt.

Provgrop 2

0,45x0,45 m st, 0,4 m dj. Överst 0,3–0,35 m ljusbrun lerig matjord och i botten sandig silt/fin sand.

Provgrop 3

0,6x0,35m st, 0,55 m dj. Överst 0,5 m brun matjord med inslag av krossade tegelpannor, glas, järnspik,

järnfragment, snörhål, keramik, porslin och stenar. Infiltrerad mot botten av gråbeige siltig sand/fin sand.

Provgrop 4

0,4x0,4 m st, 0,4 m dj. Överst 0,3 m brunsvart mylla med inslag av porslin, rödgods, slagg (glasig), frigolit, skumplast. Mjuk fuktig silt i botten.

Provgrop 5

0,5x0,4 m st (Ö-V) och 0,4 m dj. Läge På terrasskant mot sluttning i Ö. Överst 0,35 m ljusbrun lerig matjord och i botten beige sandig silt.

Provgrop 6

0,45x0,45 m st 0,75 m dj. På terrasskant mot sluttning i Ö. Innehöll endast brun lätt lerig silt. Enstaka små linser av beige lera.

Provgrop 7

0,4x0,45 (N-S) 0,35-0,4 m dj. På terrasskant vid sluttning i V. Överst 0,25 m brun silt/matjord. Under fanns 0,1–0,2 m ljusbrun silt och i botten beige fin sand/sandig silt.

Provgrop 8

0,4x0,35 m (N-S) 0,5 m dj. På terrass. Överst 0,2 m brun matjord/silt ovanpå 0,3 m ljusbrun siltig matjord. I botten hård beige sandig silt.

Provgrop 9

0,4x0,3 m (N-S) 0,3 m dj. På strandplan. Överst 0,2 m svart mylla med stenar (0,03–0,1 m st), porslin, rödgods, taktegel, glas och järnrör. I botten fuktig fin sand.

Provgrop 10

0,65x0,4 m (N-S) 0,6–0,8 m dj. Sluttning mot V. Överst 0,7 m tj gråbrun matjord med inslag av nedbrutna rötter och en bit tegel. En sten i N halvan (ca 0,3x0,3x min 0,15 m st) 0,1 m under markytan. Botten av beige siltig sand/fin sand.

Provgrop 11

0,6x0,5 m st (N-S) 0,6-0,8 m dj. Överst 0,6–0,7 m gråbrun matjord, därunder ca 0,1 m matjordsinfiltrerad beige silt. Botten av beige siltig sand. Innehöll 9 bitar glasaktig slagg i det infiltrerade lagret mot botten.

Provgrop 12

0,4x0,4 m st 0,6–0,7 m dj. Som provgrop 11. Sex mindre bitar glasaktig slagg i den nedersta 0,1 m mot botten. Inslag av träkol.

Provgrop 13

0,5x0,4 m (N-S) 0,3-0,5 m dj. Gråbrun matjord sedan beige siltig sand i botten.

Provgrop 14

0,4x0,35 (N-S) 0,35 m dj. Som PG13.

Provgrop 15

0,45x0,45 (N-S/Ö-V). 0,35 m dj. Som PG13.

Provgrop 16

0,45x0,45 m (N-S/Ö-V) 0,5 m dj. Övergång mellan sluttning och terrass. Överst 0,5 m gråbrun matjord. I botten beige siltig sand. Fyra glasaktiga slaggbitar. En direkt under torven, två i matjorden och en i övergång mot botten.

Provgrop 17

0,4x0,6 (Ö-V) 0,7–0,85 m dj, djupast i Ö. Övergång mellan sluttning och terrass. Överst 0,3 m gråbrun matjord ovanpå 0,5 m mörk gråbrun matjord med enstaka inslag av små kolbitar och småsten. Innehöll flera slaggfragment/bitar i hela skiktet, mest ned mot botten där bitarna var något större. I botten beige siltig sand. Botten sluttar mot V.

Provgrop 18

0,6x0,5 (Ö-V) 0,6 m dj. Gråbrun siltig matjord. Tre små slaggbitar på 0,4–0,6 m dj samt flera fragment och bitar murtegel. Flera provstick med sond visar att silten kommer ca 0,7 m under botten.

Provgrop 19

0,4x0,4 m 0,5 m dj. Gråbrun matjord. I botten beige siltig sand. Enstaka kolbitar.

Provgrop 20

0,6x0,45 (N-S) 0,5 m dj. Som PG19. Enstaka tegelfragment.

Provgrop 21

0,5x0,5 m st 0,45 m dj. Som PG19. Enstaka taktegel, fönsterglas, porslin.

Provgrop 22

0,4x0,4 m st 0,5 m dj. Som PG19. Inslag av småsten. Sond visade att matjorden fortsatte 0,2 m nedåt till beige silt.

Bilaga 3 Foton

Figur 1: Översikt Alfvéngården från nordöst. Foto: Greger Bennström.

Figur 2: Panorama över sluttningen väst om Alfvéngården från syd. Sluttningen slutar i en flackare yta (t.v.) som ligger direkt ovanför ett strandhak. Foto: Lee Widegren Lundin.